

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:

Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi

ISSN: 2149-5866

Sayı: 11 (Aralık) 2024 s. 60-67, TÜRKİYE

DOI: 10.30804/cesmicihan.1567225

Araştırma Makalesi

‘BAL ÜLKESİ’ BELGESELİ ÜZERİNDEN BALKAN TÜRK KÜLTÜRÜNE BAKIŞ: ‘YARISI SANA YARISI BANA!’*

Aysun DEMİREZ **

Öz: Kısa seyahatlerle bir ülkeyi, bir coğrafyayı görmek o toplumun kültürü hakkında fikir verebilir ancak kısa gezilerle bütün kültürel kodlar anlaşılabilir, tespit edilemez. Bir kültürü tanıyabilmek ancak ön yargılardan arınarak o kültürün dilini, nesilden nesile iletilen inançlarını, değerlerini, düşünce yapılarını, sanat anlayışlarını öğrenmekle mümkündür. Kültürel kodların çözümlenmesinde o kültürle ilgili sinema filmleri, belgeseller önemli rol üstlenir. Kuzey Makedonya’da çekilen Bal Ülkesi adlı belgesel film 2019 yılında Sundance Film Festivali’nde ödül almıştır. Tamara Kotevska ve Ljubomir Stefanov adlı Makedon yönetmen ve yapımcıların ilk filmleri olan Bal Ülkesi (Honeyland) adlı belgesel, köy insanlarının yaşamını görüntülemek amacıyla çekilmeye başlansa da bal üreticiliği yapan Hatice (Hatidže Muratova) ile karşılaşmaları belgeselin seyrini değiştirir. Hatice, hayata bakışı, üstlendiği toplumsal rolleri, anne-baba ve çocuklara karşı tutumu, mücadeleci kimliği, doğa bilinci, yaşama bağlılığı ile Balkan Türk kadın kimliğinin örnek bir temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Hatice’nin belgesel filmde sergilenen yaşamı Balkanlardaki Türk kültürü, Türk kadın kimliği, Türk kültürel kodlarıyla ilgili önemli verileri ortaya koyar. Bu çalışmada Bal Ülkesi belgeseli üzerinden Balkanlardaki Türk kültürü, Türk kadın kimliği, Türk kültürel kodları konusundaki tespitler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bal Ülkesi, Türk kültürü, Türk kadını, Balkan kültürü, belgesel film.

A LOOK AT BALKAN TURKISH CULTURE THROUGH THE DOCUMENTARY “HONEY COUNTRY”: “HALF FOR YOU, HALF FOR ME!”

Abstract: Seeing a country or geography through short trips can give an idea about the culture of that society, but not all cultural codes can be understood or identified through short trips. Getting to know a culture is only possible by getting rid of prejudices and learning the language of that culture, its beliefs, values, mindsets and artistic perceptions that have been passed down from generation to generation. Movies and documentaries about that culture play an important role in deciphering cultural codes. The documentary Honeyland, shot in North Macedonia, won an award at the Sundance Film Festival in 2019. The first film by Macedonian directors and producers Tamara Kotevska and Ljubomir Stefanov, Honeyland, was started with the aim of showing the life of the village people, but their encounter with Hatice (Hatidže Muratova), a honey producer, changes the course of the documentary. Hatice stands out as an exemplary representative of the Balkan Turkish female identity with her outlook on life, the social roles she assumes her attitude towards parents and children, her combative identity, her awareness of nature, and her devotion to life. Hatice's life, as portrayed in the documentary, reveals important data regarding the Turkish culture, Turkish female identity, and Turkish cultural codes in the Balkans. In this study, findings on the Turkish culture, Turkish female identity, and Turkish cultural codes in the Balkans are presented through the documentary Honeyland.

Keywords: The documentary Honeyland, Turkish culture, Turkish women, Balkan culture, documentary film.

Başvuru/Submitted: 14 Ekim 2024

Kabul/Accepted: 11 Kasım 2024

* 03-04 Mayıs 2024 tarihinde Kuzey Makedonya Valandova, Çalıklı’da düzenlenen 31.Uluslararası Hıdırellez Bahar Şenlikleri Sempozyumu’nda sunulan bildiri metninden genişletilmiş makaledir.

** Doç. Dr., AHBVÜ Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü,
aysun.demirez@hbv.edu.tr.

Giriş

Kısa seyahatlerle bir ülkeyi, bir coğrafyayı görmek o toplumun kültürü hakkında fikir verebilir ancak kısa gezilerle bütün kültürel kodlar anlaşılabilir, tespit edilemez. Bir kültürü tanıyabilmek ancak ön yargılardan arınarak o kültürün dilini, nesilden nesile iletilen inançlarını, değerlerini, düşünce yapılarını, sanat anlayışlarını öğrenmekle mümkündür. Kültürel kodların çözümlenmesinde o kültürle ilgili sinema filmleri, belgeseller önemli rol üstlenir.

1. Belgesel Film Nedir?

John Gierson'a göre belgesel film, gerçeğin yaratıcı bir şekilde işlendiği ve yorumlandığı filmlerdir (Nakleden: (Sözen, 2020, 22)). Gözlemsel belgesel film yönetmenleri kameralarıyla çektikleri insanlara yaklaşırlar. Kamerayı onlar ve onları çevreleyen olayların etrafında hareket ettirir, öznelerin neler yaptığını ve nasıl yaptıklarını kaydederek. Onların bakış açıları, eylemleri, düşünceleri üzerinden insana dair deneyim dünyası yaratılır.

"Gözlemsel filmler böylece, konu öznelerinin yaşam süreçleri ve onların kendi duyguları için bir kanal sağlama işlevini yüklenirler" (Sözen, 2020, 23). Sözen'e göre bu filmlerin şeffaf birer ortam oldukları anlamına gelmez. Belgesel filmlerde de kurmaca film modunda olduğu gibi yönetmenler her çekimin zaman, odak, açı ve çerçevesine göre 'seçici' işlemler yaptıklarından, önyargısız objektif bir gözlemci yerine öznel bakış açılı anlatılar kurarlar (2020, 23). Verileri mümkün olduğunca objektif bir şekilde kaydetmek için bir araç olan kamera, yönetmenlerin de ne kadar 'öznel' yani tarafsız olduğunu ortaya koyar.

Türkiye'de belgesel olup olmadığı tartışılabilir "canlı fotoğraf" biçiminde de adlandırılan ilk görüntülü film, adı bilinmeyen bir Fransız ressamın 1897 yılında, daha önce Saray'da yaptığı gibi, çekmiş olduğu fotoğrafları İstanbul'da Galatasaray döneminde bulunan Sponek Birahanesi'nde gösterdiği filmidir. Türkiye'de ilk aktüalite ve belgesel film, Fuat Uzkınay tarafından I. Dünya Savaşı yıllarında Rusların Ayastefanos'a (Yeşilköy) geldiklerinde dikilen sütunun 1914'te havaya uçurulmasının görüntülenmesidir (Güvemli, 1968, 231). Bu ilk belgesel çalışmalarından sonra Türkiye'de çekilen belgesel ve sinema filmleri gelişmiş, günümüze kadar da çok sayıda sinema ve belgesel film çekilmiştir. Bal Ülkesi, Kuzey Makedonya'da Makedon yönetmen ve yapımcılar tarafından çekilmiş bir Türk köyünde yaşayan bir Türk kadınının hayatını konu edinmesi bakımından dikkati çekmiştir.

Bal Ülkesi belgeseli Türkiye'deki sinema eleştirmenleri için de önemli bir belgeseldir. Eleştirmenlerden bir kısmı ilmi yayınlarla bir kısmı da YouTube paylaşımlarıyla film hakkında değerlendirmeler yapmışlardır.

Işıl Çobanlı Erdönmez bu belgesel filmi, Karadeniz kadınının, sonrasında da çatışan erkek karakterin, sürekli dengede olması, tek başına mücadelesini yayla evinde yaşatması yönleriyle Yeşim Ustaoglu'nun "Bulutları Beklerken" veya Özcan Alper'in "Sonbahar" adlı filmlerine benzetmenin mümkün olduğunu ifade eder (87).

Mustafa Sözen, gözlemsel belgesel kipi(mode) anlatıya sahip olduğu ifade edilen Bal Ülkesi / Honeyland¹ adlı belgeselin hızla kaybolan bir yaşam biçimini yakın planla yansıttığını belirtir (2020, 21). Filmde belgesel kahramanı üzerinden tabiat ve insan arasındaki dengenin önemi vurgulanır. Bal Ülkesi belgeseli yarı kurgu bir çalışmadır.

Makedonya'daki Yörük Türkleriyle ilgili TRT tarafından çekilmiş başka belgeseller de mevcuttur. Bu bildiri de öncelikle *Bal Ülkesi* belgeseli üzerinden kısmen TRT belgeselleri üzerinden Balkanlardaki Türk kültürü, Türk kadın kimliği, Türk kültürel kodları konusundaki tespitler sunulmuştur.

¹ Bal Ülkesi/Honeyland (2019), Belgesel -Drama/Yönetmenler Tamara Kotevska ve Ljubomir Stefanov/Müzik: Foltin/Görüntü Yönetmeni: Fejmi Daut ve Samir Ljuma/Karakterler: Hatidze Muratova, Nazife Muratova, Hüseyin Sam, Ljutvie Sam/ Süre: 87 dakika/ Dil: Türkçe, Boşnakça ve Makedonca, İngilizce altyazılı/ Ülke Makedonya (Sözen, 2020, 22).

2. Balkan Türk Kültürü

Hun Türklerinin Balkanlardaki varlığı 380 yılına kadar uzanır. 5. ve 7. yüzyıllarda bölgeye Slavlar gruplar hâlinde yerleşmeye başlar. Türk asıllı Bulgarlar da Tuna'yı geçerek Batı Karadeniz ve Tuna Nehri arasına yerleşirler. Slavların hâkimiyeti altında zamanla Slavlaşırlar. Peçenek, Kuman (Kıpçak) ve Uz Türkleri de Balkanlara 11. ve 12 yüzyılda göçer.13.yüzyıldan sonra da Türkmen aşiretleri Balkanlarda Dobruca civarlarına yerleşir (İsen - Durmuş, 2023, 16). Makedonya² 1389 Kosova Savaşı'nın kazanılmasıyla Osmanlı topraklarına katılır. Yaklaşık beş yüz yıllık bir hâkimiyetten sonra Osmanlı Devleti 1913'te imzalanan Londra Antlaşması'yla Makedonya ve Balkanların birçok bölgesini elinden çıkarır. Balkanlardaki Türk nüfusu büyük zulüm ve baskı altında kalarak bölgeyi boşaltmaya, göç etmeye başlar. 2. Dünya Savaşı öncesinde Makedonya işgal güçleri tarafından paylaşılır, Sırbistan idaresindeki Vardar Makedonyası Yugoslavya içinde kurulan altı cumhuriyetten biri olur. Yugoslavya'nın dağılmasıyla 17 Eylül 1991 yılında bağımsız Makedonya Cumhuriyeti kurulur. Makedonya adı Yunanistan'ın baskısıyla Kuzey Makedonya olarak değiştirilir. Kuzey Makedonya'da Üsküp, Ohri, Pilepe, İştıp, Gostivar, Köprülü, İştıp, Kumanova, Manastır, Kalkandelen, Debre, Radoviş bölgelerinde Türk nüfusu yaşamaktadır. Bu bölgelerde Türk kültürüne ait eserler mevcuttur. Birçok Türk şair ve yazarın barındığı Kuzey Makedonya'da yaşayan Türkler, Türk kültür ve geleneklerini yaşatmaya ve genç nesillere Türk kültürü kodlarını aktarmaya çalışmaktadırlar.

3. Türk Kadın Kimliği

Türk kültüründe kadın, eşinin en büyük yardımcısı, onunla birlikte toplumda yer alan, günlük hayatta onunla birlikte hareket eden hem savaşta hem tabiata karşı mücadelede en büyük desteğidir. Türk kadınının ayrıca yuvada düzeni sağlama, çocukları yetiştirme, ana-baba, akraba ve komşularla dengeli sağlama sorumluluğu da mevcuttur.

Türk kadını ile ilgili beklentiler, görüşler Türkçenin ilk yazılı eseri Orhun Abideleri'nden başlanmak üzere Kutadgu Bilig, Dede Korkut Hikâyeleri vd. eserlerde de vurgulanmıştır.

4. Makedonya'da Çekilen Belgeseller Üzerinden Türk Kadınının Kültürel Kodları

Kuzey Makedonya'da çekilen Bal Ülkesi adlı belgesel film 2019 yılında Sundance Film Festivalinde ödül almıştır. Tamara Kotevska ve Ljubomir Stefanov adlı Makedon yönetmen ve yapımcıların ilk filmleri olan Bal Ülkesi (Honeyland) adlı belgesel, köy insanlarının yaşamını görüntülemek maksadıyla çekilmeye başlansa da bal üreticiliği yapan Hatice (Hatidže Muratova) ile karşılaşmaları belgeselin seyrini değiştirir.

4.1. Bal Ülkesi Belgeseli Üzerinden Türk Kadınının Kültürel Kodları

Bal Ülkesi belgeselinin kahramanı Hatice'nin hikâyesi Balkanlarda doğru dürüst yolu olmayan ücra bir dağ köyünde yaşanır. Bölgede modern hayatın olmazsa olmazı elektrik yoktur; yaşamın vaz geçilmezi suya ulaşmak da zordur. Burası yaşayanların terk ettiği, harap durumdaki bir köydür. Hatice hasta, yatalak durumda, kulakları da iyi duymayan annesi, dışarda köpeği ve birkaç kediyi birlikte yaşamını sürdürmektedir.

Kara kovan bal yetiştiricisi Hatice Balkan ağızlarından birini kullanmaktadır. Hatice'nin annesiyle sohbetlerinde onun yalnızlığı, açmazları anlaşılır. Hatice'nin bal kovanlarındaki arılarına karşı tavrı, davranışları oldukça dingin, olgun ve bilinçlidir. Belgeselde Hatice'nin günlük yaşamı, bal üretimi, annesiyle geçirdiği zamanlar, göçebe bir ailenin köye yerleşmesi, çocuklar, göçebe ailenin de arıcılık yapmaya başlaması, Bal toplayıcısı ile Hüseyin'in daha çok bal için ağacı kesmesi, sığırların hastalanıp ölmesi ve göçebe ailenin oradan ayrılması, annesini kaybeden Hatice'nin oradan ayrılıp yeni yaşamına geçişi verilir. Yönetmenler ve ekip Hatice ile

² Bu bölge Yunanistan'ın Güney Makedonya, Bulgaristan'ın Blagoevrad ili ve Kuzey Makedonya Devleti'ni içine alır.

üç yıl geçirirler. Aralarında samimi bir güven ilişkisi oluşur. Bu film için 400 saatten fazla çekim yapılır. Belgeselin kahramanı Hatice profesyonel bir oyuncu değil gerçek kişidir.

Film özgün bir sinema diline sahip, konunun işlenişi bakımından da (konu-tema- söylem bağlantıları) doğru ve dengeli inşa edilmiştir (Sözen, 2020, 23).

Türk Kültür kodları söze dökülmeden görsel üzerinden sunulur. Bu tür bir yaklaşım katmanlı bir anlatım biçimidir.

Bal Ülkesi belgeselinin kahramanı Hatice, hayata bakışı, üstlendiği toplumsal rolleri, anne-baba ve çocuklara karşı tutumu, mücadeleci kimliği, doğa bilinci, yaşama bağlılığı ile Balkan Türk kadın kimliğinin örnek bir temsilcisi olarak karşımıza çıkar.

Hatice'nin belgesel filminde sergilenen yaşamı Balkanlardaki Türk kültürü, Türk kadın kimliği, Türk kültürel kodlarıyla ilgili önemli verileri ortaya koyar. Geçimini tabiatın olanaklarından sağlayan Hatice, tabiata saygılı tavrı ve başkalarından beklentisiz yaşamı, doğallığıyla ve üretken kadın kimliğiyle olumlu bir karakter çizer.

Gelişen teknolojiler ve değişen dünya düzenine ait uygulamalar toplumların bütün üyelerine aynı hızla ulaşmamaktadır. Bilim ve teknoloji bakımından gelişmiş toplumlar yeniliklere daha hızlı uyum sağlamakta ve teknolojiyi takip edebilmektedir. Çobanlı Erdönmez'in "dokümantasyon ve gerçek üzerine paralel kurguyla ilerlediğini" (86) belirttiği Bal Ülkesi belgeselinde Hatice yaşamın gerçek görünümünün bir parçası olarak yansıtılır. Bu gerçeklik algısı izleyiciyi belgesele bağlar ve sonuna kadar sıkılmadan izlemesine sebep olur. Yeni dünya düzeninde, yeni kültürel kodların dayatıldığı bir zamanda Hatice ve içine dâhil olduğu yaşam, gerçek zaman ve mekân belirtilerek insana dair hâlâ imrenilecek değerler olduğunu ve Türk kültür kodlarından bir kısmını yansıtır.

1. Hatice'nin kimliğinde kendini diğerleriyle kıyaslamayan, başkalarına benzemeye çalışmayan, kendini, ailesini olduğu gibi seven, kabul eden bir eminlik hissi mevcuttur. Bu eminlik hâli kendi kimliğine duyduğu özgüvenden kaynaklanır. Hatice Türk ailesinin ferdidir; bir evlat olarak ata ve anaya saygı göstermek, yaşlandıklarında onlara hizmet etmek ve evlilik gibi hayati kararlarında onların iznini gözetmek Türk kültürel kodlarından biridir.

2. Belgeselin kadın kahramanı, kendi dışındaki varlıklara ön koşulsuz sevgi, merhamet besleyen, edindiği iş bilgisini, kara kovan bal yetiştiriciliğini paylaşan, geleneklerine uygun hareket eden bir kimlikle ortaya çıkar. Bu özellikler günümüzün dünyasının belki de çoktan unutulmuş değerleridir. O'nun bu yaklaşımını çözebilenler, onunla aynı frekansta olanlar, Hatice ile âdeta görünmez bir bağ kurabilmekte, Türk kültüründe var olan doğaya ve insana, yaratılana saygı kültürel koduyla temas kurabilmektedir.

3. Hatice (1965 doğumlu) Türkçe konuşan, Türkçe türküler söyleyen, Balkanların güzel doğal atmosferi içinde göçmen kimliğini, Türk kimliğini, bulunduğu her durum ve şartta ailesini yaşatmaya çalışan kadın kimliğinin temsilcisidir. Çünkü göçer olmak, çadırını, obasını taşıyan olmak, Türk kadınına sorumluluklar da yüklemiştir. Göçer olmak, gerekli olan az eşyayla yaşam sürmek, beraberindeki aileyi doyurmak, beslemek, ertesi gün yola hazır olmak demektir. Belgesel kahramanının davranışlarında hissedilen yüzyıllardır bu ruhla yaşayan Türk kadınlarındaki göçer kimliğidir.

4. Hatice, televizyon ve başka medya platformlarından uzak, dünyayla bağı anteni bile doğru dürüst çekmeyen, derme çatma bir radyoyla dünyayla bağ kurabilmektedir. Bir dağ köyünde bile dünyaya kulaklarını tıkamayan, içinde bulunduğu dünyayla bağı koparmayan Hatice, Anadolu'da her fırsatta "ajans" dinleyen aile büyükleri, dedeleri ve babaları, hatırlatır. Büyük ihtimalle Hatice'nin babası da onun gibi aynı radyodan haberleri dinler, dış dünyadan haber alırdı. Evin erkeği olmadığında, savaşa veya para kazanmaya gittiğinde ya da öldüğünde Türk kadını atadan kalan ocağı anaerkil bir biçimde sürdürmeyi çok eski tarihlerden beri bilmektedir. Hatice bu kültürel kodu olağan bir şekilde uygular.

5. Kasaba pazarında esnafla kurduğu diyaloglar onun girişken, samimi, doğal iletişim biçimini sergiler. O, hayatını tek başına sürdürebilen, işlerini tek başına yürüten, para kazanan kadın kimliğini gözler önüne serer. Hatice, on iki yaşından beri bal üretip şehre veya kasabaya

götürerek ürettiği balı satmakta, ihtiyaçlarını da alarak köyüne dönmektedir. Bu ihtiyaçlar içerisinde annesi için muz kendisi için saç boyası alması biricik lüks harcamasıdır. Para kazanmak için kolay ve ucuz yollara başvurmaz.

6. Hatice Türk kültürünün kendisine biçtiği rolü kabullenmiş, babasının onayı olmadığı için evlenememiştir. Böylece annesini bırakmak zorunda da kalmamıştır. Hatice annesine merhametle bakar, yarasını pansuman eder, onu elleriyle besler, üzerini örter, öper. Kimi huysuzluklarına kızsada annesine bakması, ihtiyaçlarını karşılaması, bir annenin çocuğuna bakması gibidir. Zayıf olana, hastaya, ihtiyacı olana merhamet Türk kültür kodlarındanadır.

7. Hatice ile Nazife'nin konuşmalarında Türkçenin eskicil kelimelerini de duyarız: "İlk yaz 'İlkbahar' vb.". Hatice Türk dili aracılığıyla kendi kültürel kodlarını aktarır. Bu dil samimi, doğal, akıcıdır. Türkçenin ağızlarından birini yansıtmaktadır. Dil kültürel kodların taşıyıcısıdır.

8. Ahilik öğretisi âdeta kültürel kod olarak ruhuna yerleşmiş Hatice, köylerine yerleşen göçer bir ailenin onun gibi kaliteli bal üretmek istemesine kayıtsız kalmaz ve onlara bildiklerini aktarır. Onların da arıların yaşam hakkına saygı göstermelerini, bunu yapmazlarsa hem kendisinin hem arılarının uğrayacağı zararı da onlara açıklar. Ahilik öğretisi ustadan çırağa bir öğreti yöntemidir. Ahilik ustalasan, yetiştirilen meslek erbabına yaşam alanı açmak demektir, bu da Türk kültür kodları arasında yer alır.

9. Köye gelen çok çocuklu aile Hatice'nin aksine çocuklara, hayvanlara ve tabiata karşı saygı beslemeyen ebeveynlere sahiptir. Bu ailedeki bireyler, birbirlerine de hoyratça davranıp Hatice'nin insana ve doğaya gösterdiği saygıyı yaşadıkları ekonomik kaygılar sebebiyle göz ardı ederler. Sözen filmin birçok yarışmada "doğal yaşamın ritmi ve üretim talepleri arasındaki kırılan dengenin tasvir edilmesi, bazı yaşam tarzları ve çevreye daha az saygılı olan diğerleri arasındaki kontrast göstermeleri" gerekçeleriyle ödül aldığını belirtir (2020, 23). Hatice'nin çevresinde kültürel kodlarını muhafaza edenler ve ekonomik açmazlarla bu kültürel kodları görmezden gelenler de mevcuttur. Onların hem birbirlerine hem kendilerine yardım eden komşuları Hatice'ye ve doğaya yaklaşımları da birlikte yaşama ahengini bozup kaos oluşturur. Yaşadığı haksızlığa rağmen onlara kavga etmeyen, kötü söz söylemeyen bir durum sergiler Hatice. "Bıktım bunlardan..." diye sadece anacığına dert yanar. Onun öfkeye yenilmeyen ruhu, sabrı Türk kadınına kültürel kodlarından biridir.

Kara kovan bal üretimi yapan Hatice'yle modern bal üreticisinin yaklaşımındaki farklılık, kapitalist yaklaşımla bal üretenler arasındaki tezat, çok kazanmak maksadıyla erozyona uğrayan ahlaki değerleri ortaya çıkarır.

Hatice karşımızda acındırılmadan, yüceltilmeden duygu ve düşünceleriyle sıradan bir kadın olarak sunulur. Çobanlı Erdönmez'e göre "karakterin kendine, işine, ailesine ve yaşadığı toprağa duyduğu bağlılık, zaman ve mekândan ayrı algılanmakta, bu da film dilini bağımsız ve uluslararası bir noktaya taşımaktadır" (90). Bal Ülkesi'nde anlatım dili gerçekçi ve olağan akışıyla sunulur. Hatice dürüst, hakkaniyetli, sorumluluk sahibi, fedakâr, mücadeleci kadın kimliği ile pozitif bir tablo çizer. Yakınındaki göçer aile ise hayvanlara, çocuklara ve doğaya saygı göstermede Hatice gibi değildirler. Bu tür belgeseller bilmediğimiz coğrafyalarda hatta en yakınımızdaki evlerde başka hayatların, hayata karşı başka bakış açılarının olabileceğini ortaya koyar. Ancak böyle yapımların başarısı detaylarda, doğal anlatım dilinin kullanılmasında gizlidir. Bu detaylara dikkat edildiğinde izleyiciyle de kuvvetli bağlar kurulabilmektedir. Belgeselde karmaşık bir olay örgüsü yoktur. Mesajlar yapımcı ve yönetmen tarafından dış ses olarak verilmez. İnsanlar arasında kendi kültürel kodlarına sahip çıkanlar ve bunu başaramayanlar vardır.

10. Hatice bal arılarını kendi alanlarında özgür bırakır, onların doğal döngülerine dikkat eder; onların haklarına da saygı göstererek onlarla iş birliği yapar. Üretilen balın bir kısmını "Yarısı sana, yarısı bana!" diyerek arılara bırakır. Bunu yapmazsa onların kısa sürede öleceklerini bilir.

İnsan tabiatın sahibi değil, bir parçasıdır. Tabiata gösterilen saygı ve başka canlılara gösterilen incelik “Kazan, kazan!” sonucunu ortaya çıkarır. Hatice bal kovanlarından bal alırken sevgi ve gönül hoşluğuyla “Biraz bana, biraz size!” der.

Günümüzdeki iklim değişikliği krizleri insan ve doğa ilişkisindeki dengenin bozulması sonucu ortaya çıkmıştır. Tabiatla iç içe yaşayan insanlar doğada taşın, suyun, toprağın, bitkinin önemini daha kolay algılamaktadır. Bunu sezgileriyle idrak edebilen Hatice, kendisine ekmek parası kazandıran arılara da saygıyla yaklaşır. Bu ruhta davranan ve yaşayan Anadolu’da birçok kadın mevcuttur. Evdeki çiçeğiyle, danasıyla, kuzusuyla konuşan, onlara adlar takan, çocuğu gibi bakan bu Türk kadınları Anadolu’da da Balkanlar’da da aynı ruhu taşımaktadır.

11. Hayatının her döneminde türkü söyleyebilen bu kadın, evde bulunması zorunlu sade eşyalarıyla yaşamından şikâyetçi de değildir. Kanaatkârlık kültürel kodlardan biridir.

12. Bir kadın olarak onun çocuk özlemi, çocuklara sevgisi, onlarla oynaması, türküler söylemesi, salıncağa binmesi onun çocuk ruhunu hiç kaybetmediğinin göstergesidir. Hatice doğru ve sevecen davranışları ile çocuklara güzel bir örnek olmayı da başarır. Onun dürüstlüğünden etkilenen komşu çocuğu, anne ve babasının arı yetiştirmede yaptıkları usulsüz uygulamalarda Hatice’den öğrendikleriyle onları uyarır. Çocukların ruhuna dokunabilen Hatice’nin çocuklara duyduğu sevgi Türk kadınının kültürel kodlarından biridir.

13. Hatice üreten, çalışan bir kişi, bir kadındır ama nihayetinde kadındır. Saçlarını boyar, gece mum ışığında da taramayı ihmal etmez. Belgesel film boyunca asla dağınık, bakımsız değildir. Yalnız yaşamına rağmen kendine, annesine ve evine çekidüzen vermeyi, derli toplu olmayı bilmiştir. Bu da kültür kodlarından biridir.

4.2. Trt’nin Çekmiş Olduğu Belgeseller Üzerinden Türk Kadınının Kültürel Kodları

Kuzey Makedonya’da çekilmiş birçok belgesel de Türklere özgü kültürel kodların konu edildiği görülür. Çekilen belgesellerin çoğu gözlemsel değil, kurmaca ya da haber alma-verme amaçlı belgesellerdir. TRT Belgesel’de yayımlanan “Makedonya’daki Anadolu”, TRT Avaz tarafından hazırlanan “Osmanlı’nın Yerleştiği Makedonya’daki Türk Köyü Kocacık”, “Yörük Avazı” adlı belgeseller de Makedonya’da yaşayan kültürü ve gelenekleri; yöre halkının kültürel değerlerini tanımamız, Yörük yaşayışını görüp anlamamız bakımından oldukça kıymetli çalışmalardır.

“Makedonya’daki Anadolu” adlı belgesel Yörük köylerindeki evlilik geleneklerini ve Türk kadınlarının yaşamlarını, hayata bakışlarını ve var olan gelenekler içindeki durumlarını gözler önüne serer. Yörük kadınları ve genç kızları oldukça renkli, çiçekli Yörüklere has bir kıyafet giymektedirler. Bu belgesellerden çıkarılan tespitler de şöyledir:

1. Türk kültüründe giyilen kıyafet, başa takılan şapka, kadınların başlarına bağladıkları örtüler kişilerin toplumsal durumuyla ilgili bilgiler sunar. Yörüklerin düğünlerinde gelinin saç kesimi bile evliliğinin biçimi, kaçarak ya da kaçmadan yapılan evlilik hakkında bilgi vermektedir. Yörük köylerinde başlık parası hâlâ gençlerin evliliklerini etkilemektedir. Başlık parası kızlar kaçmasa da uygulanmakta sadece miktarı değişmektedir.

2. Yörük Avazı adlı belgeselde ise kızların yoksulluk ve cahillik sebebiyle okutulmadığı gözler önüne serilir. Yörük kadınlarının giydiği renkli, çiçekli kıyafetler eskiden tezgahlarda dokunurken günümüzde hazır kumaşlardan dikilmektedir. “Gelin olmak”, töreye uygun evlilik kültür kodlarından biridir. Eski gelin kıyafetleri de Makedonya Türk kültüründe muhafaza edilmektedir. Düğünde ve bayramlarda kına yakılması önemli bir gelenek olarak yaşatılmaktadır.

Eşyle kaçarak evlenen Aysel, kızlarının okumasını ister. Aysel’in “Biz burada doğup büyüdük ama yani burasını seviyoruz ama başka başka yerlerini tanımadığımız için seviyoruz” sözleri düşündürücüdür. Yörükler arasında Müslüman olmayan eş seçimi hoş karşılanmamakta, gençler de bu konuda ana- babalarının isteklerini göz önünde bulundurmaktadır. Dışarı çıkmak konusunda Yörük kadın ve genç kızları dikkatli davranır, ailelerinin belirlediği kuralların dışına çıkmazlar. Yörede işsizlik gençlerin yaşam biçimlerini de etkilemektedir.

TRT Avaz'da "Kuşaktan Kuşağa" adlı programda da Hocalı köyünde çekilen belgeselde de somut kültürel miras olan gelinin giydirilmesi ve gelin başı hakkında bilgi verilir. Geline küpe takılması, gümüş kemer kuşatılması anlatılır. Gelinin başına bir başlık takılır. Üzerine üç kat kumaştan bir örtü örtülür. Gelinin başındaki örtü altın renkli gelin teliyle tutturulur. Davullu zurnalı düğünde gelinin ve damadın baş çektiği düğün halayı çekilir. Düğün yemekleri sunulur.

3. "Osmanlı'nın Yerleştiği Makedonya'daki Türk Köyü Kocacık" adlı belgeselde Mustafa Kemal Atatürk'ün baba ocağı Hafız Ahmet Efendi'nin 2012'de TİKA tarafından restore edilen evi belgesel olarak sergilenir.

Kalkandelen'in Kocacık köyünde Eski Belediye Başkanı'nın ifadelerine göre 1000 hanelik köy, 1928'den sonra 500 hane kalır. 1950'lere kadar da 8 hane kalır. Daha çok habercilik anlayışıyla çekilmiş bu belgesel Türk kültür kodlarından ocak ve atalar kültürünün sergilendiği bir çalışmadır. Ata diyarı, kıymetli bir ocaktır, sık sık ziyaret edilmelidir.

4. Belediye Başkanı ve kızının sözlerinden, Kocacık tabelasındaki he c sesinin yanına bir yıldız konulmasından yöre halkının Türk bayrağına biçtiği değer hissedilmektedir. Türk kültür kodlarında milletlerin simgesi bayrak oldukça önem arz eder.

5. Misafir odası, yapılan kahve ikramı Eski Türklerde misafiri töre oturtma, evin en güzel ve rahat bölümüne oturtma da bu belgeselde sergilenir. Misafire hürmet ve ikram Türk kültür kodlarındandır.

6. Geçmişte Koca Cenk "Büyük Savaş" adını taşıdığı söylenen Kocacık'ın bulunduğu konum itibarıyla güvenliği sağlayan uç beylerinin yerleştiği mekânlardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Balkan coğrafyasındaki gelenek görenek ve halk inançlarıyla ilgili birçok bilimsel çalışma da mevcuttur.³ Bu araştırmalar önemlidir ancak bir gerçek yaşamı tarafsız biçimde yansıtan gözlemsel nitelikteki belgesel filmler bu araştırmalardan daha hızlı kitlelere ulaşır.

Sonuç

Balkanlarda, Anadolu'dan uzak vatanda, göç etmeyen, edemeyen bir Türk topluluğu bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla bağımsız bir millet olarak yaşamaya başlayan Türk milleti, bağımsız olarak yaşamının verdiği öz güvenle yaşamına devam etmiştir.

Osmanlı'nın Balkanlardan çekilmesiyle bu coğrafyada yaşayan Türk toplulukları, Türkiye Cumhuriyeti güçlü yapılarını oluşturana kadar kendilerini kimsesiz hissetmiş, dilini özgürce kullanamamış, 1945 yıllarına kadar Türkçe yazıp çizememiş, eğitim konusunda yeterince desteklenmemiştir. Bütün bunlara rağmen Türk soylular kültürel kodlarını muhafaza etmişlerdir. Yüzyıllardır Türk kimliğine koruyan Kuzey Makedonya'da yaşam sürdüren Türkler, Yunus Emre'nin söyleyişiyle "Yaratılanı severiz Yaratan'dan ötürü" anlayışıyla doğaya ve insana saygılarını sözlerine, yaşamlarına yansıtmışlardır. Hatice'nin arı kovanından bal alırken sıklıkla terennüm ettiği "Yarısı size, yarısı bize: Yarısı sana, yarısı bana!" sadece doğayla ilişkide değil, insanla ilişkide de dengeyi ve barışı sağlayacak bir bakış açısıdır.

İnsan olarak doğaya ve insana bu gözlerle bakabilen çok kültürlü, çok dilli ülkeler, birlikte yaşadıkları toplumların hak ve hukukuna saygı gösterdiklerinde var olan çatışmaları bitirip huzurlu bir yapıya kavuşurlar. "Yarısı sana, yarısı bana!" biçiminde olmayan bir doğa ve insana bakış, doğanın talan edilmesi, kendilerinden olmayana gösterilen saygısızlık bu coğrafyada kaosların sebebi olacaktır.

Kaynaklar

Erdönmez, Işıl Çobanlı. "Bal Ülkesi Filmi Üzerine Bir Değerlendirme". *Kronotop İletişim Dergisi* 1/1 (ts.), 85-94.

Güvemli, Zahir. *Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Varlık, 1968.

³ (Kalafat, 2006; Nuredini, 2007).

İsen, Mustafa - Durmuş, Tuba. *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı Tiran New York Üniversitesi, 2023.

Kalafat, Yaşar. *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*. Berikan, 2006.

Nuredini, Mensur. *Makedonya'daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm İle ilgili İnanışlar (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.

Sözen, Mustafa. "Belgesel Filmlerde Anlatımsal Kurulum ve Bir Örnek: 'Bal Ülkesi/ Honeyland' Filmi". *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi* 2/2 (2020), 21-33.

https://www.youtube.com/results?search_query=makedonya%27daki+anadolu (erişim tarihi: 14 Ekim 2024)

<https://www.youtube.com/watch?v=fyCSGrSar9k> (erişim tarihi: 14 Ekim 2024)

<https://www.youtube.com/watch?v=pr4lD-lYD E> (erişim tarihi: 14 Ekim 2024)